

ראשון

And this is the blessing that Moshe, the man of God, blessed Bnei Yisroel before his death.

1 וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ:

וְדָא בְּרַכְתָּא דִּי בְּרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיאָ דִּי יִתְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
קִדְם מוֹתָהּ

Rashi

וזאת הברכה. לפני מותו. סמוך למיתתו (ספרי שמב), שאם לא עכשיו אימתי:

He said: “Adonoy came from Sinai,
radiated forth to them from Seir,
appeared from Mount Paran He came
with part of the sacred myriads; from
His right [hand]— the flaming Torah
law.

2 וַיֹּאמֶר יְהוָה מְסִינִי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ

מִהָר פָּאָרָן וְאַתָּה מְרַבֶּבֶת קִדְשׁ מִימֵינוּ אֲשֶׁת

[אֵשׁ] [דָּת] לָמוֹ:

וַיֹּאמֶר יְיָ מְסִינִי אֶתְגָּלִי וְזָהוּר יְקָרָה מִשְׁעִיר אֶתְחַזִּי לְנָא
אֶתְגָּלִי בְּגִבְרַתָּה מְטוֹרָא דְּפָאָרָן וְעִמָּה רַבְּבַת קִדְשִׁין
כְּתַב יְמִינָהּ מְגוֹ אֲשֶׁתָּא אֲוִירִיתָא יְהִיב לְנָא

Rashi

ויאמר ה' מסיני בא. פתח תחלה בשבחו של מקום ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל (ספרי שמג) ובשבחו שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל, וכל זה דרך רצוי הוא, כלומר, כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה: מסיני בא. יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר, כחתן היוצא להקביל פני כלה, שנאמר לקראת האלהים (שמות יט, יז) למדנו שיצא כנגדם:

וזרח משעיר למו. שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו (ספרי שמג):
הופיע. להם: מהר פארן. שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוהו ולא רצו (שם):

ואתה. לישראל:

מרבבות קדש. ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש, ולא כולם ולא רובם, ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו:

אש דת. שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה, נתן להם בלוחות כתב יד ימינו. דבר אחר, אש דת, כתרגומו, שנתנה להם מתוך האש:

He also cherished the nations—all of
their sacred ones are in Your keeping;
for they were gathered in at Your feet
and accepted the burden of Your word.

3 אף חָבַב עַמִּים כָּל־קְדוּשָׁיו בְּיָדָךְ וְהֵם תָּכֹן
properly
a word
לְרַגְלֶךָ יֵשָׂא מִדְּבַרְתֶּיךָ:

אף חֲבִיבֵנוֹן לְשִׁבְטֵיָא כָּל קְדִישׁוֹהֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
בְּגִבּוֹרָא אֶפְקֵנוֹן מִמַּצָּרִים וְאֵנוֹן מִדְּבָרִין תַּחּוֹת עֲנָנָךְ
נִטְלִין עַל מִימָרְךָ

Rashi

אף חובב עמים. גם חבה יתירה חבב את השבטים, כל אחד ואחד קרוי עם, שהרי בנימין לבדו היה עתיד להוולד כשאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יִהְיֶה מִמֶּךָ (בראשית לה, יא):
כל קדשיו בידך. נפשות הצדיקים גנוזות אתו, כענין שנאמר, וְהִיָּתָה נַפְשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בְּצֹרֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (שמואל-א כה, כט):
והם תכו לרגלך. והם ראויים לכך, שהרי תכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגלך בסיני, תכו לשון פועלו, הוֹתָנוּכּוּ לתוך מרגלותיך: ישא מדברתיך. נשאו עליהם עול תורתך:
מדברתיך. המ"ם בו קרוב ליסוד, כמו וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹוִי (במדבר ז, פט), וַאֲשַׁמַּע אֶת מִדְּבַר אֱלֹוִי (יחזקאל ב, ב), כמו מתדבר אלי, אף זה מדברותיך, מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם טישפורפלידור"ש בלע"ז, ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך, והמ"ם בו שמוש משמשת לשון מן. דבר אחר, אף חבב עמים, אף בשעת חבתן של אומות העולם, שהראית להם פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם:
כל קדושי בידך. כל צדיקהם וטוביהם דבקו בכך ולא משו מאחריך, ואתה שומרם:
והם תכו לרגלך. והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך:
ישא מדברותיך. מקבלין גזרותיך ודתותיך בשמחה. ואלה דבריהם:

The Torah which Moshe commanded
us, is the heritage of the congregation of
Yaakov.

4 תּוֹרָה צִוְּהָ־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלָת יִעֲקֹב:
authorized
representative
assembly

אוֹרִיתָא יְהֵב לָנָא מֹשֶׁה מִסְרָה יִרְתָּא לְכִנְשַׁת יַעֲקֹב

Rashi

תורה. אשר צוה לנו משה, מורשה היא לקהלת יעקב, אחזנוה ולא נעזבנה:

There was a king in Yeshurun, at the gathering of the counting, the tribes of Yisroel together.

5 וַיְהִי בַּיְשׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שְׁבֻטֵי

יִשְׂרָאֵל:

וַהֲוֶה בַּיְשְׂרָאֵל מֶלֶכָא בְּאַתְכַּנְשׁוּת רִישֵׁי עָמָא כְּחֻדָּא
שְׁבֻטֵּי דְיִשְׂרָאֵל

Rashi

ויהי. הקב"ה:

בישרון מלך. תמיד עול מלכותו עליהם:

בהתאסף. בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם:

ראשי. כמו פי תשא את ראש (שמות ל, יב), ראויין אלו שאברכם. דבר אחר, בהתאסף. בהתאסף יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם, הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם:

May Reuvein live and let him not die,
and may his constituency be counted.

6 יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וַיְהִי מִתּוֹ מִסְפָּר: (ס)

יְחִי רְאוּבֵן לְחַיֵּי עֲלָמָא וּמוֹתָא תִּנְיָנָא לֹא יָמוּת וְיִקְבְּלוּן
בְּנוֹהֵי אַחֲסִנְתָּהוֹן בְּמִנְיָנָהוֹן

Rashi

יחי ראובן. בעולם הזה:

ואל ימות. לעולם הבא. שלא יזכר לו מעשה בלהה:

ויהי מתיו מספר. נמנין במנין שאר אחיו, דוגמא היא זו, כענין שנאמר וישפכ את בלהה, ויהיו בני יעקב שנים עשר (בראשית לה, כב), שלא יצא מן המנין:

Now this for Yehudah and he said,
"Adonoy, hear the voice of Yehudah,
and bring him to his people; May his
hands fight his battles and may You
provide assistance against his enemies."

7 וְנָתַת לַיהוּדָה וַיֹּאמֶר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאַל־עָמּוֹ

תְּבִיאֵנּוּ יָדָיו רַב לֹו וְעֶזְר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: (ס)

וְדָא לַיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתָהּ דִּיהוּדָא בְּמַפְקָהּ
לְאַגְחָא קֶרְבָּא וּלְעֵמָה תְּחִיבָנָה לְשָׁלָם יְדוּהֵי יַעֲבֹדוּן
לֵה פִּרְעָנוּתָא מִסְנָאוּהֵי וְסָעִיד מִבְּעָלֵי דְבָבוּהֵי הָוִי לֵה

וזאת ליהודה. סמך יהודה לראובן, מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם שנאמר אֲשֶׁר חָכְמִים יָגִידוּ וְגו' (איוב טו, יח) לָהֶם לְבָדָם וְגו' וְלֹא עָבַר זֶר בְּתוֹכָם (שם יט) ועוד פירשו רבותינו, (מכות יא: בבא קמא צב) שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר, היו עצמות יהודה מתגלגלין בארון, מפני נדוי שקבל עליו, שנאמר וְחָטְאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים (בראשית מד, לב), אמר משה, מי גרם לראובן שיודה, יהודה וכו':

שמע ה' קול יהודה. תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים, ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב: ואל עמו תביאנו. לשלום מפני המלחמה (ס"א מן המלחמה):

ידיו רב לו. יריבו ריבו וינקמו נקמתו:

ועזר מצריו תהיה. על יהושפט התפלל, על מלחמת רמות גלעד וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט וְה' עָזָרוּ (דברי הימים ב יח, לא). דבר אחר, שמע ה' קול יהודה, כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה (ספרי שמח), ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה, שנאמר מִחֶבְל בְּנֵי יְהוּדָה נִחַלַת בְּנֵי שְׁמֹעוֹן (יהושע יט, ט) (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפני עצמו, שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים, כ"כ באגדת תהלים (מדרש תהלים צ, ג)):

שני

And regarding Levi he said, "Your tumim and Your urim to Your pious man; whom You tried with tests, You brought him strife at the waters of Merivah.

8 וְלֵלֵוִי אָמַר תִּמִּיךָ וְאוּרִיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר
Urīm
נְסִיתוֹ בְּמִסָּה תְרִיבָהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה:
to test

וְלֵלֵוִי אָמַר תוּמִיךָ וְאוּרִיךָ אֲלֶבְשָׁתָא לְגַבְרָא דְאַשְׁתַּכַּח
חֲסִידָא קְדָמְךָ דִּי נְסִיתוּהִי בְּנִסְתָּא וְהָוָה שְׁלִים
בְּחִנְתוּהִי עַל מֵי מְצִיטָא וְאַשְׁתַּכַּח מְהִימָן

וללוי אמר. ועל לוי אמר:

תומיך ואוריך. כלפי שכניה הוא מדבר:

אשר נסיתו במסה. שלא נתלוננו עם שאר המלינים:

תריביו וגו'. כתרגומו. דבר אחר תריביו על מי מריבה, נְסִיתָקְפָתָ לֹא לְבֹא בַעֲלִילָה, אם משה אמר שְׁמָעוּ נָא הַמְּרִים (במדבר כ, י) אהרן ומרים מה עשו:

He who said of his father and his mother, 'I did not see them,' and his brothers he did not recognize and his sons he did not know; for they observed Your command and kept Your covenant.

דעל אבֹוהי ועל אִמָּה לֹא רָחַם כִּד חָבוּ מִן דִּינָא וְאִפִּי
אֲחוּהִי וּבְנוֹהִי לֹא נָסִיב אֲרִי נָטְרוּ מִטְּרַת מִימְרָךְ
וּקְיָמָךְ לֹא אֲשַׁנִּי

9 הָאֲמִיר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רָאִיתִיו וְאֶת־אֲחָיו לֹא הִפִּיר

וְאֶת־בָּנָיו [בְּנָיו] לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתְךָ וּבְרִיתְךָ

יִנְצְרוּ:

Rashi

האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אֵלִי (שמות לב, כו), נאספו אלי כל בני לוי, וצויתם להרוג את אבי אמו והוא מִיִּשְׂרָאֵל, או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו, ואי אפשר לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש, שהרי לויים הם, ומשבט לוי לא חטא אחד מהם, שנאמר כָּל בְּנֵי לְוִי (שם):
כי שמרו אמרתך. לא יהיה לך אלהים אחרים:
ובריתך ינצורו. ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר, של ישראל לא מלו את בניהם, והם היו מולין ומלין את בניהם, (ס"א אותם שנולדו במדבר, שישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין):

They shall teach Your law to Yaakov and Your Torah to Yisroel; let them place incense before You and totally consumed offerings on Your altar;

כְּשָׂרוּ אֵלַי דִּילְפוֹן דִּינִיךָ לְיַעֲקֹב וְאוֹרִיתְךָ לְיִשְׂרָאֵל
יִשְׁווֹן קְטֹרֶת בּוֹסְמִין קִדְמָךְ וּגְמִיר לְרַעְוָא עַל מִזְבְּחֶךָ

10 יִזְרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יְשִׁימוּ

קְטֹרֶת ^{perfume} בְּאַפֶּךָ ^{whole} וְכָלִיל ^{על-מזבחך}:

Rashi

יזרו משפטיך. ראוין אלו לכך:

וכליל. עולה (יומא כו.):

Adonoy, bless his wealth and accept his handiwork; shatter his adversaries at the loins and his enemies, so that they may not arise."

11 בִּרְךָ יְהוָה חֵילּוֹ וּפְעָל יָדָיו תִּרְצֶה ^{to dash} מַחֲץ ^{asunder} מִתְנַגִּים

קִמְיוּ וּמִשְׁנָאִיו מִן־יְקוֹמּוֹן: (ס)

בָּרַךְ יְיָ נִכְסוֹהֵי וְקוֹרְבָן יְדוּהֵי תִקְבֵּל בְּרַעְוֹא תִּבְרַח חֲרָצָא דְסִנְאוּהֵי וְדִבְעֵלִי דְבִבּוּהֵי דְלֹא יְקוּמוּן

Rashi

מחץ מתנים קמיו. מחץ קמיו מכת מתנים, כענין שנאמר ומתניהם תמיד המעד (תהלים סט, כד), ועל המעוררין על הכהונה אמר כן. דבר אחר, ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היונים, והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים, י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות, לכך נאמר ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה: ומשנאו מן יקומון. מחץ קמיו ומשנאו מהיות להם תקומה:

Regarding Binyomin he said, "Adonoy's friend, let him live secure with Him; He hovers protectively over him throughout the day, and He resides between his shoulders."

12 לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד ^{friend} יְהוָה יִשְׁכֵּן לְבֶטֶחַ עָלָיו
חֹפֶף ^{to cover} עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתִפָּיו שָׁכֵן: (ס)

לְבִנְיָמִן אָמַר רַחֲמָא דִּי יִשְׂרָאֵל לְרַחֲצֵן עָלוּהֵי יְהִי מְגִן
עָלוּהֵי כָּל יוֹמָא וּבִאֲרֵעָה תְּשָׁרִי שְׂכָנָתָא

Rashi

לבנימין אמר. לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות, ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו, סמכן זה לזה, וסמך יוסף אחריו, שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו, שנאמר וַיִּמָּאֵס בְּאַהֲלֵ יוֹסֵף וגו' (שם עח, סז), ולפי שבית עולמים חביב משילה, לכך הקדים בנימין ליוסף:

חופף עליו. מכסה אותו ומגין עליו:

כל היום. לעולם, משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו שכן. בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי, אלא שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם (יומא לא.), ושם היה דעתו של דוד לבנותו, כדאיתא בשחיטת קדשים (זבחים נד:), אמרי נחתי ביה פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן, אין לך נאה בשור יותר מכתפיו:

שלישי

And regarding Yoseif he said, “Blessed by Adonoy is his land; with the delight of heaven, from dew, and the deep waters that lie below.

וְלְיוֹסֵף אָמַר מְבָרְכָא מִן קָדָם יי אֶרְעָה עֲבָדָא מְגִדְנִין
מִטְלָא דְשָׁמַיָא מְלַעֲלָא וּמִמְבוּעֵי עֵינָן וּתְהוֹמִין דְּנִגְדָן
מִמַּעַמְקֵי אֶרְעָא מְלָרַע

13 וְלְיוֹסֵף אָמַר מְבָרְכָת יְהוָה אֶרְצוֹ ^{choice fruit} מִמְּגֵד שָׁמַיִם
^{to crouch} מְטָל ^{abyss} וּמִתְהוֹם רִבְצָת תַּחַת:

Rashi

מברכת ה' ארצו. שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף:
ממגד. לשון עדנים ומתק:

ומתהום. שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה. אתה מוצא בכל השבטים ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב:

With the delight of the sun's harvest;
and with the delight of the moon's
ripening.

וְעֲבָדָא מְגִדְנִין וְעֵלְלִין מִיבּוֹל שְׁמֶשׁא וְעֲבָדָא מְגִדְנִין
מִרִישׁ יָרַח בִּירַח

14 וּמִמְּגֵד תְּבוּאֹת שְׁמֶשׁ וּמִמְּגֵד ^{produce} גֶּרֶשׁ יְרֵחִים:

Rashi

וממגד תבואות שמש. שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות:
גרש ירחים. יש פירות שהלבנה מבשלתן, ואלו הן קשואין ודלועין. דבר אחר, גרש ירחים, שהארץ מגרשת ומוציאה מחודש
לחודש:

With the first fruits of the early
mountains and from the sweetness of
the perennial hills.

וּמִרִישׁ טוֹרֵיָא בְּכִירֵיָא וּמִטוֹב רָמָן דְּלֹא פָסְקָן

15 וּמִרֵּאשׁ הָרִי קָדָם וּמִמְּגֵד ^{the mountain} גְּבְעוֹת עוֹלָם:

Rashi

ומראש הררי קדם. ומבורכת מראשית בישול הפירות, שהרריה מקדימין לבכר בישול פירותיהם. דבר אחר, מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים:

גבעות עולם. גבעות העושות פירות לעולם ואינן פוסקות מעוצר הגשמים:

And from the sweetness of earth and its fullness, and the favor of the One who resides in the thornbush; let this be visited upon Yoseif's head, and upon the head of the one set apart from his brothers.

16 וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמִלֵּאָה וּרְצוֹן שְׁכֵנִי ^{a bramble} סִנֵּה תְבוּאֶתָהּ
לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקֶדֶד ^{scalp} נָזִיר ^{nazirite} אֶחָיו:

ומטוב ארעא ומלאה ורעי לה דשכנתה בשמיא ועל
משה אתגלי באסנא ייתון כל אליו לרישא דיוסף
ולגברא פרישא דאחיה

Rashi

ורצון שוכני סנה. כמו שוכן סנה, ותהא ארצו מבורכת מרצונו ונחת רוחו של הקב"ה, הנגלה עלי תחלה בסנה:
רצון. נחת רוח ופיוס, וכן כל רצון שבמקרא:
תבואתה. ברכה זו לראש יוסף:
נזיר אחיו. שהופרש מאחיו במכירתו:

His firstborn ox, glory to him, and re'em's horns are his horns, with which he will gore together peoples to the ends of the earth; and they are Ephraim's myriads, and they are Menasheh's thousands."

17 בְּכוֹר שׁוֹר׃ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רֹאֵם ^{a wild bull} קַרְנָיו בָּהֶם עָמִים
יִנְגַּח ^{to butt with the horns} יַחְדּוֹ אֶפְסֵי־אֶרֶץ וְהֵם ^{myriad} רַבְבוֹת אֶפְרַיִם

וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשֶּׁה: (ס)

רבא דבנוהי זיוא לה וגבורן דאתעבידא לה מקדם
דתוקפא ורומא דילה בגברתה עממא יקטל כחדא
עד ספי ארעא ואנון רבנותא דבית אפרים ואנון
אלפיה דבית מנשה

Rashi

בכור שורו. יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות, שנאמר אף אני בכור אתנהו (תהלים פט, כח), וכן בני בכרי ישראל (שמות ד, כב): בכור, מלך היוצא ממנו, והוא יהושע: שורו. שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים:

הדר לו. נתון לו, שנאמר וְנִתְּתָה מִהוֹדֶךָ עָלָיו (במדבר כז, כ):

וקרני ראם קרניו. שור כחו קשה ואין קרניו נאות ואין כחו קשה, נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם:

אפסי ארץ. שלשים ואחד מלכים, אפשר שכולם מארץ ישראל היו, אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בארץ ישראל, שחשובה לכולם היא, שנאמר נַחֲלַת צָבִי צְבָאוֹת גוֹיִם (ירמיה ג, יט):
והם רבבות אפרים. אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים:
והם אלפי מנשה. הם האלפים שהרג גדעון במדין, שנאמר וְזָבַח וַצִּלְמֶנֶע בְּקֶרְקֶר וגו' (שופטים ח, י):

רביעי

And regarding Zevulun he said,
"Rejoice Zevulun at your departure;
and Yissachar in your tents.

18 וְלִזְבוּלֹן אָמַר שִׂמְחָה זְבוּלֹן בְּצֵאתְךָ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאֹהֶלֶיךָ:

וְלִזְבוּלֹן אָמַר חֲדֵי זְבוּלֹן בְּמִפְקֶךָ לְאַגְחָא קֶרְבָּא עַל
בְּעָלֵי דְבִבְךָ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּמִהְכָּךָ לְמַעַבְדַּד זְמַנֵּי מוֹעֲדֵינָא
בִּירוּשָׁלַם

Rashi

ולזבולון אמר. אלו חמשה שבטים שברך באחרונה, זבולון גד דן נפתלי ואשר, כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם, לפי שהיו חלשים שבכל השבטים, הם הם שהוליד יוסף לפני פרעה, שנאמר וּמִקְצֵה אָחִיו לָקַח חֲמִשָּׁה אָנָשִׁים (בראשית מז, ב), לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו:

שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך. זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות, ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה, לפיכך הקדים זבולון ליששכר, שתורתו של יששכר על ידי זבולון היתה:

שמח זבולון בצאתך. הצלח בצאתך לסחורה:

ויששכר. הצלח בשיבת אהליך לתורה לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמו שנאמר וּמִבְּנֵי יִשְׂשָׁכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעֵתִים רְאִשֵׁיהֶם מֵאֲתָיִם (דברי הימים א יב, לג), ראשי סנהדראות היו עוסקים בכך. ועל פי קביעות עתיהם ועבוריהם:

Peoples shall assemble at the mountain
—there will they slaughter righteous
offerings; for by the streaming of the sea
they shall be nurtured and the hidden
treasures of sand.”

abundance

עַמִּים הֲרִיקְרָאוּ שֵׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק כִּי שֶׁפַע

יָמִים יִינָקוּ וּשְׁפֹנֵי תָמוּנֵי חוֹל: (ס) to hide to suck

שְׁבִטֵי דִישְׁרָאֵל לְטוֹר בֵּית מִקְדָּשָׁא יִתְכַנְשׁוּן תָּמָן
יְכַסּוּן נִכְסֵי קוֹדֶשִׁין לְרַעְוָא אַרִי נִכְסֵי עַמְמֵיָא יִכְלוּן
וְסִימָא דְמַטְמָרָא בְּחָלָא מִתְגַּלְיָא לְהוֹן

Rashi

עמים. של שבטי ישראל:

הר יקראו. להר המוריה יאספו, כל אסיפה ע"י קריאה היא, ושם יזבחו בְּרָגְלִים זבחי צדק:

כי שפע ימים יינקו. יששכר וזבולן, ויהא להם פנאי לעסוק בתורה:

ושפני תמוני חול. כסויי תמוני חול, טְרִית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול, ובחלקו של יששכר וזבולן היה,

כמ"ש במסכת מגילה (ו), זָבֻלֹן עִם חֶרֶף נִפְשׁוּ לָמוֹת (שופטים ה, יח), משום דְּנִפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׁדָה (שם), שהיה מתרעם

זבולן על חלקו, לאחי נתן שדות וכרמים וכו':

ושפני. לשון כסוי, כמו שנאמר וַיִּסְפֹּן אֶת הַבֵּית (מלכים א ו, ט), וַיִּסְפֹּן בְּאַרְצוֹ (שם ז, ג), ותרגומו ומטלל בכיורי (ס"א בכסוי)

ארזא. דבר אחר, עמים הר יקראו, ע"י פרקמטיא של זבולון, תגרי אומות העולם באים אל ארצו, והוא עומד על הַסֶּפֶר, והם אומרים, הואיל ונצטערנו עד כאן, נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה, והם רואים כל ישראל עובדים

לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד, לפי שהעכו"ם אלוהות של זה לא כאלוהות של זה, ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה,

והם אומרים, אין אומה כשרה כזו ומתגייירין שם, שנאמר שם יזבחו זבחי צדק:

כי שפע ימים יינקו. זבולן ויששכר, הים נותן להם ממון בשפע:

And regarding Gad he said, "Blessed is
the One who broadens Gad; He lairs
like a lion then rips the arm with the
head.

a lion
(properly)

וּלְגַד אָמַר בְּרוּךְ מִרְחִיב גָּד פֶּלְבִיָּא שֶׁלֹּן וְטָרַף זְרוּעַ

scalp

אָפִי קִדְקֵד :

וּלְגַד אָמַר בְּרִיךְ דְּאַפְתִּי לְגַד כְּלִיתָא שְׂרִי וְיִקְטוּל

שֶׁלְטוֹנִין עִם מְלָכִין

Rashi

ברוך מרחיב גד. מלמד, שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח:

כלביא שכן. לפי שהיה סמוך לַסֶּפֶר, לפיכך נמשל כאריות, שכל הסמוכים לַסֶּפֶר צריכים להיות גבורים:

וטרף זרוע אף קדקד. הרוגיהם היו ניכרין, חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת:

He saw the foremost for himself, for
there the great scribe's burial plot is
concealed; he marched at the head of
the people, he acted righteously before
Adonoy and His laws with Yisroel."

to hide by
covering properly
סָפֹן מְחַקֵּק

21 וַיֵּרָא רֹאשִׁית לוֹ כִּי־שֵׁם חִלְקָת מְחַקֵּק

וַיֵּתֵא רֹאשִׁי עִם צִדְקַת יְהוָה עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטָיו

עִם־יִשְׂרָאֵל: (ס)

וַאֲתִקְבֵּל בְּקִדְמָתָא דִּילָה אֲרִי תָמָן בְּאַחֲסָנָתָהּ מִשָּׁה
סָפֹרָא רַבָּא דִּישְׂרָאֵל קַבִּיר וְהוּא נָפֵק וְעַל בְּרִישׁ עֲמָא
זְכוֹן קָדָם יְיָ עֲבַד וְדִינוּהִי עִם יִשְׂרָאֵל

Rashi

וירא ראשית לו. ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית כבוש הארץ:

כי שם חלקת מחקק. כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק, והוא משה:

ספון. אותה חלקה, ספונה וטמונה מכל בריה, שנאמר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ (לקמן לד, ו):

ויתא. גד:

ראשי עם. הם היו הולכים לפני החלוצים בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים, וכן הוא אומר וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ חִלּוּצִים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם וגו' (לעיל ג, יח):

צדקת ה' עשה. שהאמינו דבריהם, ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו. דבר אחר, ויתא משה, ראשי עם.

צדקת ה' עשה. על משה אמור:

חמישי

And regarding Don he said, "Don is a
lion cub, bounding from Bashan."

properly
וּלְדֹן אָמַר דֹּן גֹּר אַרְיָה יִזְנֹק מִן־הַבָּשָׁן: 22

וּלְדֹן אָמַר דֹּן תְּקִיף כְּגֹר אַרְיָן אֶרְעָה שְׂתִיָּא מִן
נַחֲלִיָּא דְנִגְדֹן מִן מַתָּן

Rashi

דן גור אריה. אף הוא היה סמוך לסֶפֶר, לפיכך מושלו כאריות:

יזנק מן הבשן. כתרגומו, שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס והיא לָשֵׁם, שהיא בחלקו של דן, שנאמר וַיִּקְרָאוּ לָשֵׁם דֹּן

(יהושע יט, מז), וזינוקו וקילוחו מן הבשן. דבר אחר, מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן

נטלו חלק בשני מקומות, תחלה נטלו בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה, ולא ספקו להם, ובאו ונלחמו עם לשם שהיא

פמייאס, והיא בצפונית מזרחית, שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס, והוא במזרחה של ארץ ישראל, ובא מהצפון לדרום ופָּלָה

בקצה ים המלח, שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של ארץ ישראל, כמו שמפורש בספר יהושע, והוא שנאמר וַיֵּצֵא גְבוּל
בְּנֵי דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלְחָמוּ עִם לָשָׁם וְגו' (שם), יצא גבולם מכל אותו הרוח שהתחילו לנחול בו:

And regarding Naftoli he said,
"Naftoli's desire is satisfied and he is
full of blessing Adonoy; occupy the sea
and its southern coast!"

23 וַלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רְצוֹן וּמָלֵא בְרַכַּת יְהוָה יָם

south
וְדָרוֹם יִרְשָׁה: (ס)

וַלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רְעוּא וּמְלִי בְרָכָן מִן קֶדֶם
יִי מַעְרָב יָם גְּנוֹסֶר וְדָרוֹמָא יָרֵת

Rashi

שבע רצון. שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה:

ים ודרום ירשה. ים כנרת נפלה בחלקו, ונטל מלא חבל חָרָם בדרומה (ב"ק פא:): לפרוש חרמים ומכמורות:
ירשה. לשון צווי, כמו עלה רש (לעיל א, כא), והטעם שלמעלה ברי"ש מוכיח, כמו יָרֵשׁ, יָדַע, לָקַח, שָׁמַע, כשמוסיף בו ה"א
יהיה הטעם למעלה, שָׁמַעָה, יָדַעָה, סָלְחָה, לָקַחָה, אף כאן ירשה לשון צווי, ובמסורת הגדולה מצינו באלפא ביתא לשון צווי
דטעמיהון מלעיל:

And regarding Asher he said, "May
Asher be blessed with sons; he shall be
favored by his brothers and immerse his
foot in oil."

24 וְלֹאֲשֶׁר אָמַר בְּרוּךְ מִבְּנִים אֲשֶׁר יְהִי רְצוֹי אָחִיו

to dip
וְטָבַל בְּשֶׁמֶן רַגְלוֹ:

וְלֹאֲשֶׁר אָמַר בְּרִיךְ מִבְּרַכַּת בְּנֵי אֲשֶׁר יְהִי רְעוּא
לְאָחוּהִי וְיִתְרַבִּי בְּתַפְנוּקֵי מֶלֶכִּין

Rashi

ברוך מבנים אשר. ראיתי בספרי (שנה) אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר, ואיני יודע כיצד:
יהי רצוי אחיו. שהיה מתרצה לאחיו בשמן אֲנַפִּיקִינוּן וּבִקְפָּלָאוֹת, והם מרצין לו בתבואה. דבר אחר, יהי רצוי אחיו, שהיו
בנותיו נאות, והוא שנאמר בדברי הימים (ח"א ז, לא) הוּא אָבִי בְרִזִּית, שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים הנמשחים בשמן
זית:

וטובל בשמן רגלו. שהיתה ארצו מושכת שמן כמעין, ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן, מִנּוּ להם פוֹלְמוֹסְטוֹס אחד וכו'
(ספרי שנה), כדאיתא במנחות (פה:):

Your locks are iron and copper; As the days [of your youth], so may be your declining days.

25 ברזל ונחשת מנעליך וכימך דבאך : quiet shoe

תקיף כפרזלא ונחשא מותבך וכימי עולמתך תקפך

Rashi

ברזל ונחשת מנעליך. עכשיו הוא מדבר נגד כל ישראל, שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר, ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאלו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת. דבר אחר, ברזל ונחשת מנעליך, ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת, וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל: וכימך דבאך. וכימך שהם טובים לך, שהן ימי תחלתך ימי נעורך, כך יהיו ימי זקנתך, שהם דואבים זבים ומתמוטטים. דבר אחר, וכימך דבאך, וכימך שהם טובים לך כמנין ימך, כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך, שכל הארצות דובאות כסף וזהב לארץ ישראל, שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם, אשקולנ"ט, הכסף וזהב פלה מהם שהם מזיכות אותם לארצכם:

God is incomparable—Yeshurun; He who straddles the firmament in your aid and, in His pride, the high heavens.

26 אין כאל ישורון רכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים: pride

לית אלה כאלהא דישראל דשכנתה בשמיא בסעך ותקפה בשמי שמיא

Rashi

אין כאל ישורון. דע לך ישורון, שאין כאל בכל אלהי העמים, ולא כצורך צורם: רוכב שמים. הוא אותו אלוה שבעזרך, ובגאותו הוא רוכב שחקים:

שישי

As the dwelling of the eternal God, and beneath are the world's strong-armed; He banished the enemy from your presence and said, 'Destroy.'

27 מענה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם ויגרש dwelling place to drive out from a...

מפניך אויב ויאמר השם:

מדור אלהא די מלקדמין במימרה אתעבד עלמא ותריף מקדמך סנאה ואמר שצי

מעונה אלהי קדם. למעון הם השחקים לאלהי קדם, שקדם לכל אלהים, ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו, ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים:

זרעת עולם. סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם, לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו, לעולם אימת הגבוה על הנמוך, והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך:

ויגרש מפניך אויב. ויאמר לך השמד אותם:

מענה. כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה (יבמות יג):

Yisroel lived securely, as individuals
like Yaakov in a land of grain and wine;
even its skies shall drip dew.

וְיִשְׂרָאֵל יִרְחֹצֵן בְּלִחוּדוֹהִי כְּעֵין בְּרִכְתָּא דְּבִרְכָּנוֹן
יַעֲקֹב אַבְוֵהוֹן לְאַרְעָא עֲבָדָא עֲבוּר וְחָמַר אִף שְׁמִיָּא
דְּעֻלְיָהוֹן יֵשׁ מְשֻׁנוֹן בְּטִלָּא

28 וְיִשְׂכֹּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח ^{separate} בְּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל-אֶרֶץ דָּגוֹן
וְתִירוֹשׁ אֶף-שְׁמִי ^{to droop} יַעֲרֹפוּ ^{new wine} טַל:

בטח בדד. כל יחיד ויחיד, איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפורין, ואין צריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב:
עין יעקב. כמו וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדִלָּח (במדבר יא, ז), כעין הברכה שברכם יעקב, לא כבדד שאמר ירמיה בְּדָד יִשְׁבְּתִי (ירמיה טו,
יז), אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב, וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם (בראשית מח, כא):
יערפו. יטיפו:

אף שמיו יערפו טל. אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב, וְיִתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וגו' (שם כז, כח):

You are fortunate, Yisroel, who can
compare to you—a people saved by
Adonoy, the shield of your aid and who
[provides the victory of] the sword of
your glory; and your enemies will
prevaricate to you, while you tread on
their high places."

טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל לִית דְּכֻתָּךְ עֲמָא דְּפִרְקָנָה מִן קֳדָם יי
תְּקִיף בְּסַעְדָּךְ וּדְמִן קֳדְמוֹהִי נִצְחִן גְּבוּרָתְךָ וּיְכַדְּבוּן
סִנְאָךְ לָךְ וְאֵת עַל פְּרִיקַת צֹאנֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרֹךְ

29 אֲשֶׁרִיךְ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹךְ עִם נוֹשָׁע בִּיהוָה מִגֹּן עֲזָרְךָ

וְאֲשֶׁר-חָרַב גְּאוֹתָךְ ^{to be untrue} וַיִּכְחָשׁוּ ^{pride} אִיבִיךָ לָךְ וְאֵתָה

עַל-בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ: (ס)

אשריך ישראל. לאחר שפרט להם הברכות, אמר להם מה לי לפרוט לכם, כָּלֵל דבר הכל שלכם:
 אשריך ישראל מי כמוך. תשועתך בה' אשר הוא מגן עזרך (ואשר הוא) חרב גאותך:
 ויכחשו איביך לך. כגון הגבעונים שאמרו מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה מָאֵד בָּאוּ עִבְדֶיךָ וגו' (יהושע ט, ט):
 ואתה על במותימו תדרוך. כענין שנאמר שִׁימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צִוְּאֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה (שם י, כד):

שביעי

דברים 34

Moshe went up from the plains of Moav to Mount Nevo—the peak of the crest that faces Yereicho; and Adonoy showed him the entire land, the Gil'od till Don.

1 וַיַּעַל מֹשֶׁה מִמִּעֲרֶבֶת מוֹאָב אֶל־הַר נֶבֹו רֹאשׁ הַפִּסְגָּה

אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיֵּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ

אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן:

וּסְלִיק מֹשֶׁה מִמִּישְׁרָא דְמוֹאָב לְטוֹרָא דְנֵבֹו רִישׁ
 רְמָתָא דִּי עַל אִפִּי יְרֵחוֹ וַאֲחֲזִיָּהּ יִי יֵת כָּל אֶרְעָא יֵת
 גִּלְעָד עַד דָּן

מערבות מואב אל הר נבו. כמה מעלות היו, ופסען משה בפסיעה אחת (סוטה יג):
 את כל הארץ. הראהו את כל ארץ ישראל בְּשִׁלּוֹתָהּ, והמציקין העתידים להיות מציקין לה:
 עד דן. הראהו בני דן עובדים עבודה זרה שנאמר ויקימו להם בני דן את הפסל (שופטים יח, ל), והראהו שמשון שעתיד לצאת
 ממנו למושיע:

And all of Naftoli, and the land of
Ephraim and Menasheh; and all the
land of Yehudah up until the rearward
Sea.

2 וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ
יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרִי:

וְיֵת כָּל נַפְתָּלִי וְיֵת אֶרֶץ דָּאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְיֵת כָּל
אֶרֶץ דִּיהוּדָה עַד יָמָא מַעְרְבָא

Rashi

ואת כל נפתלי. הראהו ארצו בשלותה וחורבנה, והראהו דבורה וברק מְקַדָּשׁ נפתלי, נלחמים עם סיסרא וחיילותיו:
ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה, והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים, וגדעון שבא
ממנשה נלחם עם מדין ועמלק:
ואת כל ארץ יהודה. בשלותה ובחורבנה, והראהו מלכות בית דוד ונצחונם:
עד הים האחרון. ארץ המערב בשלותה ובחורבנה. דבר אחר אל תקרי הים האחרון אלא הים האחרון הראהו הקב"ה כל
המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים:

And the Negev, and the plain, the
valley of Yereicho, the city of date-
palms, till Tzo'ar.

3 וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכֶּפֶר בְּקַעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים
עַד־צֹעַר:

וְיֵת דְּרוֹמָא וְיֵת מִישְׁרָא בְּקַעַתָּא דִּירְחוֹ קִרְתָּא דְדִקְלָיָא
עַד צֹעַר

Rashi

ואת הנגב. ארץ הדרום. דבר אחר, מערת המכפלה, שנאמר וַיַּעַל בְּנֶגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרֹן (במדבר יג, כה):
ואת הכפר. הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש, שנאמר בְּכֶפֶר הִירְדֵן יִצְקֶם הַמֶּלֶךְ בְּמַעְבְּה הָאֲדָמָה (מלכים-א ז, מו):

Adonoy said to him, "This is the land
that I swore to Avrohom, to Yitzchok,
and to Yaakov, saying, 'I will give it to
your descendants'; I have shown it to
you with your eyes, but you will not
cross over there."

4 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו וְאֵת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזִרְעֲךָ אֶתְנַנָּה הִרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ
וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר:

וַאֲמַר יְיָ לֵה דָא אֶרְעָא דִּי קִימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִימָר לְבָנֵיהּ אֶתְנַנָּה אַחְזִיתָךְ בְּעֵינֶיךָ וּלְתַמָּן לֹא תַעֲבֹר

Rashi

לאמר לזרעך אתננה הראיתך. כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב, שבועה שנשבע לך הקב"ה קיימה, וזהו לאמר, לכך הראיתיה לך, אבל גזרה היא מלפני ששמה לא תעבור, שאלולי כך, הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה, ותלך ותגיד להם:

Moshe, Adonoy's servant, died there, in the land of Moav, by the mouth of Adonoy.

5 וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה:

וימת תמן משה עבדא דיי בארעא דמואב על מימרא

דיי

Rashi

וימת שם משה. אפשר משה מת וכתב וימת שם משה, אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע. רבי מאיר אומר אפשר ספר התורה חסר כלום, והוא אומר לקוח את ספר התורה הזה (לעיל לא, כו), אלא הקב"ה אומר, ומשה כותב בְּדָמַע (בבא בתרא טו.):
על פי ה'. בנשיקה (שם יז.):

He buried him in the valley in the land of Moav facing Beis Peor; and no man knows his burial place till this very day.

6 וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִזֵּית בֵּית פְּעֹר וְלֹא־יָדָע

אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

burial

ויקבר יתה בחילתא בארעא דמואב לקבל בית פעור
ולא ידע אנוש ית קברתה עד יומא הדין

Rashi

ויקבור אותו. הקב"ה בכבודו (סוטה יד.). רבי ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו, וזה הוא אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דורש כן, וכיוצא בו ביום מלאת ימי נזרו יביא אתו (במדבר ו, יג), הוא מביא את עצמו, כיוצא בו וְהָשִׂיאוּ אוֹתָם עוֹן אֲשָׁמָה (ויקרא כב, טז), וכי אחרים משיאים אותם, אלא הם משיאים את עצמם:
מול בית פעור. קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור (שם), וזה אחד מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות (אבות פ"ה מ"ו):

And Moshe was 120 years old at his death; his appearance was not dulled, and his freshness did not fade.

to be weak

7 וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא־ כָהָתָה

freshness

עֵינָיו וְלֹא־נָס לַחָה :

וּמֹשֶׁה בֶּר מֵאָה וְעֶשְׂרִין שָׁנִין כִּד מִית לֹא כָהָת
עֵינָוְהִי וְלֹא שָׁנָא זִיו יִקְרָא דֶאֱפֻהִי

Rashi

לא כהתה עינו. אף משמת:

ולא נס לחה. לחלוחית שבו, לא שלט בו רקבון ולא נהפך תואר פניו:

Bnei Yisroel bewailed Moshe on the plains of Moav for thirty days; [after which] ended the days of bewailing in Moshe's mourning period.

8 וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם

וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכֵי אֲבֵל מֹשֶׁה:

וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יְת מֹשֶׁה בְּמִישְׁרֵיָא דְּמוֹאָב תְּלָתִין
יוֹמִין וַשְּׁלִימוּ יוֹמֵי בְכִיתָא אֲבֵלָא דְּמֹשֶׁה

Rashi

בני ישראל. הזכרים, אבל באהרן, מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה, נאמר כל בית ישראל (במדבר כ, כט), זכרים ונקבות:

And Yehoshua son of Nun was filled with a spirit of wisdom because Moshe had rested his hands on him; Bnei Yisroel listened to him and acted as Adonoy had commanded Moshe.

to prop

9 וַיְהִי־שֶׁעַ בֶּן־נּוּן מְלֵא רוּחַ חֲכָמָה כִּי־ סָמַךְ מֹשֶׁה

אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר

צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

וַיְהִי־שֶׁעַ בֶּר נּוּן מְלֵי רוּחַ חֲכָמָתָא אַרִי סָמַךְ מֹשֶׁה יְת
יְדוּהִי עָלֻהִי וְקִבְּלוּ מִנָּה בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּ כְּמָא דִּי
פְּקִיד יְיָ יְת מֹשֶׁה

And there has not ever arisen a prophet
within Yisroel like Moshe, whom
Adonoy knew face-to-face.

וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה דִּי אֶתְגַּלִּי לֵהּ יי
אִפִּין בְּאַפִּין

10 וְלֹא-קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדָעוּ יְהוָה
פָּנִים אֶל-פָּנִים:

Rashi

אשר ידעו ה' פנים אל פנים. שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה, כענין שנאמר ועתה אעלה אל ה' (שמות לב, ל),
עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם (במדבר ט, ח):

For all the signs and the wonders that
Adonoy sent him to perform in the land
of Egypt, to Pharoah and to all his
slaves and to his entire land.

לְכָל אֲתִיָּא וּמוֹפְתֵי דִי שְׁלַחַה יי לְמַעַבְד בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל עַבְדוּהִי וּלְכָל אֲרֻעָה

11 לְכָל-הָאֲתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַחוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל-עַבְדָּיו וּלְכָל-אֲרָצוֹ:

wonder

And for the entire strong hand and for
the entire great display that Moshe
performed in view of all of Yisroel.
CHAZAK

וּלְכָל יָדָא תְּקַפָּתָא וּלְכָל חֲזוֹנָא רַבָּא דִּי עַבְד מֹשֶׁה
לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל

12 וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה
מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל-יִשְׂרָאֵל:

fear

Rashi

ולכל היד החזקה. שקבל את התורה בלוחות בידיו:
ולכל המורא הגדול. נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא:
לעיני כל ישראל. שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר וְאֲשַׁבְּרָם לְעֵינֵיכֶם (דברים ט, יז), והסכימה דעת הקב"ה
לדעתו, שנאמר אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ (שמות לד, א), יישר כחך ששברת (שבת פז):

Joshua 1:1-18

הפטרה — יהושע

הפטרה

Now it came to pass after the death of Moses the servant of the LORD, that the LORD spoke unto Joshua the son of Nun, Moses' minister, saying:

'Moses My servant is dead; now therefore arise, go over this Jordan, thou, and all this people, unto the land which I do give to them, even to the children of Israel.

Every place that the sole of your foot shall tread upon, to you have I given it, as I spoke unto Moses.

From the wilderness, and this Lebanon, even unto the great river, the river Euphrates, all the land of the Hittites, and unto the Great Sea toward the going down of the sun, shall be your border.

There shall not any man be able to stand before thee all the days of thy life; as I was with Moses, so I will be with thee; I will not fail thee, nor forsake thee.

1 וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה

אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון מְשִׁיחַת מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

2 מֹשֶׁה עֶבְדִּי מָתָּה קוּם עָבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה

וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי

יִשְׂרָאֵל:

3 כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּיֶּדְגְלֶכֶם בּוֹ לָכֶם נִתְּנָיו

כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה:

4 מִהַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פָּרָת כָּל

אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ יְהִיָּה

Hittite

גְּבוּלְכֶם:

5 לֹא־ יִתְנַצֵּב אִישׁ לִפְנֵיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי

to place

עִם־מֹשֶׁה אֲהִיָּה עִמָּךְ לֹא אֶרְפֶּךָ וְלֹא אֶעֱזֹבְךָ:

to slacken

Be strong and of good courage; for thou shalt cause this people to inherit the land which I swore unto their fathers to give them.

Only be strong and very courageous, to observe to do according to all the law, which Moses My servant commanded thee; turn not from it to the right hand or to the left, that thou mayest have good success whithersoever thou goest.

This book of the law shall not depart out of thy mouth, but thou shalt meditate therein day and night, that thou mayest observe to do according to all that is written therein; for then thou shalt make thy ways prosperous, and then thou shalt have good success.

Have not I commanded thee? Be strong and of good courage; be not affrighted, neither be thou dismayed: for the LORD thy God is with thee whithersoever thou goest.'

Then Joshua commanded the officers of the people, saying:

6 חֲזַק וְאַמֵּץ ^{to be alert} כִּי אֲתָה תִּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם:

7 רַק חֲזַק וְאַמֵּץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר
צִוָּה מֹשֶׁה עַבְדִּי אֶל־תִּסּוּר מִמֶּנּוּ יְמִין וּשְׂמָאוֹל ^{left} לְמַעַן
תִּשְׁכִּיל בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךְ:

8 לֹא־ יָמוּשׁ ^{to withdraw} סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בּוֹ ^{to murmur}
יְוָמָם ^{by day} וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכְּתוּב בּוֹ
כִּי־אֲנִי תִצְלִיחַ אֶת־דְּרָכְךָ וְאֲנִי תִשְׁכִּיל:

9 הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וְאַמֵּץ אֶל־ תַּעֲרֹץ ^{to awe or to dread} וְאֶל־ תִּחָּת ^{properly}
כִּי עִמָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךְ: (פ)

10 וַיִּצְוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־ שְׂטָרֵי ^{properly} הָעָם לֵאמֹר:

'Pass through the midst of the camp,
and command the people, saying:
Prepare you victuals; for within three
days ye are to pass over this Jordan, to
go in to possess the land, which the
LORD your God giveth you to possess
it.'

And to the Reubenites, and to the
Gadites, and to the half-tribe of
Manasseh, spoke Joshua, saying:

'Remember the word which Moses the
servant of the LORD commanded, you,
saying: The LORD your God giveth you
rest, and will give you this land.

Your wives, your little ones, and your
cattle, shall abide in the land which
Moses gave you beyond the Jordan; but
ye shall pass over before your brethren
armed, all the mighty men of valour,
and shall help them;

until the LORD have given your
brethren rest, as unto you, and they also
have possessed the land which the
LORD your God giveth them; then ye
shall return unto the land of your
possession, and possess it, which Moses
the servant of the LORD gave you

11 עָבְרוּ | בִּקְרֹב הַמַּחֲנֶה וְצִוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הִכִּינוּ

לָכֶם צִידָה ^{provisions} כִּי בַעֲדוֹ | שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים

אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לְבֹא לְרִשֵּׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה

אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ: (ס)

12 וְלְרֵאוּבֵנִי וְלְגָדִי וְלַחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ
^a
^{Reubenite}
^{or}
^{descendant...}

לֵאמֹר:

13 זָכוֹר אֶת־הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה

לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מְנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ

הַזֹּאת:

14 נְשִׁיכֶם טַפְּכֶם ^{children} וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן

לָכֶם מֹשֶׁה בַּעֲבֹר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ חֲמִשִּׁים לִפְנֵי

אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחֵיל וְעִזְרָתֶם אוֹתָם:

15 עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | לְאֲחֵיכֶם כָּכֶם ^{like} וַיִּרְשׁוּ

גַּם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם

וְשִׁבְתֶּם לְאָרֶץ יְרֻשַׁתְכֶם וַיִּרְשֶׁתֶם אוֹתָהּ אֲשֶׁר | נָתַן
^{something}
^{occupied}

לָכֶם מֹשֶׁה עַבְד יְהוָה בַּעֲבֹר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ:

beyond the Jordan toward the sunrising.'

And they answered Joshua, saying: 'All that thou hast commanded us we will do, and whithersoever thou sendest us we will go.

According as we hearkened unto Moses in all things, so will we hearken unto thee; only the LORD thy God be with thee, as He was with Moses.

Whosoever he be that shall rebel against thy commandment, and shall not hearken unto thy words in all that thou commandest him, he shall be put to death; only be strong and of good courage.'

16 וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה

וְאֵל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלַחֵנוּ נֵלֶךְ:

17 כָּכָל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה בְּכֹן נִשְׁמָע אֵלֶיךָ יְיָ

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה:

18 כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִמְרָה ^{to be bitter} אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמָע

אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכָל אֲשֶׁר־תִּצְוֶנוּ יוֹמָת רָק חֲזַק וְאַמֵּץ: (פ)